

BURDUR İLAHİYAT DERGİSİ

Burdur Theology Journal

(Aralık / December 2025) Sayı 11 | e-ISSN: 2980-2407

Cin ve Şeytanların Şihâb Yıldızlarıyla Yakılması Konulu Âyet ve Hadislerin Tespiti ve Tahlili

Identification and Analysis of Verses and Hadiths on the Burning of Jinn and Devils with

Shihâb Stars

Murat BAHAR

<https://orcid.org/0000-0001-7694-329X>

muratbahar25@gmail.com

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi | <https://ror.org/04xk0dc21>

Dr. Öğr. Üyesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir, Burdur, Türkiye

Asst. Prof. Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Theology, Department of Tafsir, Burdur, Türkiye

Atıf | Cites As

Bahar, Murat. "Cin ve Şeytanların Şihâb Yıldızlarıyla Yakılması Konulu Âyet ve Hadislerin Tespiti ve Tahlili". *Burdur İlahiyat Dergisi* 8 (Haziran 2024), 1-18.

<https://doi.org/10.59932/burdurilahiyat.1797189>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü/Article Types	: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received	: 05 Ekim/October 2025
Kabul Tarihi/Accepted	: 16 Aralık/December 2025
Yayın Tarihi/Published	: 30 Aralık/December 2025

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Ayrıca çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen niteliktedir. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. Furthermore, the study does not require ethical committee approval. Murat BAHAR.

Tarafsızlık/Impartiality: Makale yazarı dergide görevli olduğu için, değerlendirme sürecinde çıkar çatışmasının önlenmesi amacıyla ilgili kişinin editöryal rolü geçici olarak askıya alınmıştır. Bu sayede yazar, hakem sürecine erişim sağlayamamış ve çift taraflı kör hakemlik ilkesi korunmuştur. / As the author of the article is employed by the journal, the person's editorial role has been temporarily suspended during the review process to prevent a conflict of interest. This ensured that the author did not have access to the peer review process and that the double-blind peer review principle was upheld.

Çıkar Çatışması/Conflicts of Interest: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman/Grant Support: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır. / The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Bildirim/Complaints: ifd@mehmetakif.edu.tr

Telif Hakkı & Lisans/Copyright & License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Yapay Zekâ Kullanımı/Use of Artificial Intelligence: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zekâ tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. / No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study.

Proje, Sempozyum ya da Tez Çalışması Çıktısı/Project, Symposium or Thesis Study Output: Bu çalışma *Kur'an Ayetleri ve Bilimsel Veriler Işığında Gökler-1* isimli sempozyumda sunulan "Kur'an'da Gökten Azap Gelmesi, Taş Yağması, Cin ve Şeytanların Taşlanması ve Işın ile Yakalanması ile İlgili Ayetlerin Tahlili" isimli tebliğin gözden geçirilerek düzenlenmesi suretiyle üretilmiştir. / This work was produced by revising and editing the paper titled "Analysis of Qur'anic Verses Concerning Punishment from the Sky, Rain of Stones, Stoning of Jinn and Devils, and Capturing Them with Rays," which was presented by us at the symposium titled "The Heavens-1 in Light of Qur'anic Verses and Scientific Data."

Identification and Analysis of Verses and Hadiths on the Burning of Jinn and Devils with Shihāb Stars

Abstract

According to the statements of the Qur'ānic verses, as well as the reports and historical sources, before Prophet Jesus ('Īsā), the jinn and devils (shayāṭīn) used to convey to the people with whom they were in contact the information they had stolen from the heavens, mixed with false and inaccurate details. This theft of knowledge occurred when they ascended to the heavens and listened secretly to the conversations taking place among the angels. According to the reports, the individuals with whom the jinn and devils maintained contact were soothsayers and astrologers. These people, through the information they received from the jinn and devils, influenced and deceived others in various ways. After the prophethood of Jesus ('Īsā), the first three layers of the heavens were closed, and the jinn could no longer reach these regions. With the commencement of the prophethood of Muhammad (peace be upon him), however, the heavens were completely protected against eavesdropping and the theft of information through the means of shihāb stars. Consequently, it became impossible to steal any information from any layer of the heavens. Accordingly, this study deals comprehensively with the shihāb phenomenon mentioned in the Qur'ān in connection with the attempts of the jinn and devils to steal hidden (unseen) knowledge from the heavens, employing a descriptive method. The research examines the processes by which the jinn attempted to steal hidden knowledge from the heavens and evaluates the data within the context of the verses and reports concerning the shihāb concept. Furthermore, classical approaches are identified, and inferences are made regarding the scope and content of the event. In order to present a holistic interpretation of the meanings and exegeses of the verses and reports, the study also employs a comparative analysis method. The study primarily considers the verses al-Hijr 15:16–18, al-Sāffāt 37:6–10, al-Mulk 67:5, Fussilāt 41:12 and al-Jinn 72:8–10, along with other related verses, historical data, and prophetic traditions. Additionally, the study analyzes the lexical and conceptual semantic field of the term shihāb, determines its contextual functions within various expressions, and thereby reaches an etymological and semantic framework. The lexical and contextual interpretations of classical exegetes are being examined, and the symbolic approaches of sūfī exegetes are being explored. The findings indicate that prior to the revelation, jinn and demons ascended to the heavens and partially stole knowledge, but with the revelation, these attempts were completely thwarted. Traditions describe the intense star movements observed in the heavens during the early years of the revelation as manifestations of this divine protection on earth. Indeed, while jinn and devils were successful in their thefts before the revelation, they were completely prevented after the revelation. For the shooting stars were assigned as a kind of guard against possible thefts in the heavens, striking and destroying the jinn and devils who approached with this intention. Therefore, while soothsayers and astrologers received partially accurate information before the Prophet's mission, it is understood that after his prophethood, even such a possibility ceased to exist. Consequently, while the shooting star is interpreted as a fiery star that prevents jinn and demons from interfering with the unseen realm, it can also be regarded as an example of the security of revelation, the protection of the unseen, the elimination of false beliefs, and the purity of revelatory knowledge. Furthermore, the meteor event can be accepted as both a measure to protect divine knowledge and a divine sign of the new order of knowledge that began with prophethood.

Keywords: Tafsir, Shihāb, Revelation, Jinn, Devil, Seer, Astrologer.

Cin ve Şeytanların Şihāb Yıldızlarıyla Yakılması Konulu Âyet ve Hadislerin Tespiti ve Tahlili

Öz

Âyetler ile rivayet ve tarih kaynaklarının bildirdiğine göre Hz. İsa'dan önce cin ve şeytanlar, semadan çaldıkları bilgileri yalan-yanlış malumatlarla karıştırarak yeryüzünde irtibat hâlinde oldukları kimselere iletirlerdi. Bu bilgi hırsızlığı, onların semaya çıkarak meleklerin kendi aralarındaki konuşmalara kulak kabartmaları şeklinde gerçekleşirdi. Rivayetlere göre cin ve şeytanların irtibatla oldukları kimseler kâhinler ve müneccimlerdi. Bu kişiler, cin ve şeytanlardan aldıkları bilgiler sayesinde insanları çeşitli şekillerde etkiler ve aldatırlardı. Hz. İsa'nın risaletinden sonra semanın ilk üç katı kapatılmış ve cinler artık bu bölgelere ulaşamamıştır. Hz. Muhammed'in (sav) risaletinin başlamasıyla birlikte ise sema, şihāb yıldızları vasıtasıyla dinlemeye ve bilgi hırsızlığına karşı tamamen korunmuş; böylece hiçbir sema katından artık bilgi çalınamaz hâle gelmiştir. Bu itibarla araştırmada Kur'an-ı Kerim'de cin ve şeytanların semadan gaybî bilgi çalma teşebbüsleriyle ilgili olarak zikredilen şihāb hadisesi bütüncül biçimde ele alınmakta ve deskriptif yöntem kullanılmaktadır. Çalışmada cinlerin gaybî bilgileri semadan çalma teşebbüslerinin süreçleri incelenmekte; şihāb kavramıyla ilgili âyetler ve rivayetler bütüncül olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca klasik dönem yaklaşımları tespit edilerek hadisenin kapsamı ve muhtevasına dair çıkarımlarda bulunulmaktadır. Âyet ve rivayetlerin anlam ve yorumlarını bütüncül biçimde ortaya koymak amacıyla yapılan bu çalışmada karşılaştırmalı analiz yöntemi de kullanılmaktadır. Hicr 15/16-18, Sāffāt 37/6-10, Fussilet 41/12, Mülk 67/5, ve Cin 72/8-10 gibi âyetler başta olmak üzere konuyla ilgili diğer âyetler, tarihi bilgiler ve hadis rivayetleri birlikte ele alınmaktadır. Çalışmada ayrıca şihāb kelimesinin sözlük ve kavramsal anlam alanı analiz edilmekte; terkiplerdeki bağlamsal işlevleri belirlenerek etimolojik ve semantik çerçeveye ulaşılmaktadır. Klasik dönem müfessirlerinin lügat ve muhteva yorumları incelenmekte, sūfî müfessirlerin işâri yaklaşımlarına ulaşılmaktadır. Elde edilen bulgular risalet öncesinde cin ve şeytanların semaya çıkarak kısmen bilgi çaldıklarını, risaletle birlikte ise bu girişimlerin tamamen akim kaldığını göstermektedir. Rivayetler, risaletin ilk yıllarında semada yoğun biçimde gözlemlenen yıldız kaymalarını bu ilahî

Cin ve Şeytanların Şihâb Yıldızlarıyla Yakılması Konulu Âyet ve Hadislerin Tespiti ve Tahlili

korumanın yeryüzündeki tezahürleri olarak anlatmaktadır. Nitekim cinler ve şeytanlar risaletten önce bu hırsızlıklarında başarılı olurlarken risaletten sonra ise tamamen engellenmişlerdir. Zira şihâb yıldızları, semada gerçekleşmesi muhtemel hırsızlıklara karşı bir tür bekçi olarak görevlendirilmişler, oraya bu niyetle yaklaşan cin ve şeytanlara isabet ederek yakıp yok etmektedirler. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in risaletinden önce kâhin ve münecimlere kısmen doğru bilgiler gelmekteyse de O'nun nübüvvetinden sonra böyle bir ihtimalin dahi kalmadığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak şihâb, cin ve şeytanların gayb alanına müdahalesini engelleyen yakıcı bir yıldız olarak tefsir edilirken vahyin güvenliği, gaybın korunması, bâtıl inançların tasfiyesi ve vahiy bilgisinin safiyetinin örneği olarak değerlendirilebilmektedir. Ayrıca şihâb hadisesi hem ilahî bilginin korunmasına yönelik bir tedbirin hem de nübüvvetle başlayan yeni bilgi düzeninin ilahî bir göstergesi olarak kabul edilebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Şihâb, Vahiy, Cin, Şeytan, Kâhin, Münecim.

Giriş

Cinler, melekler, bu varlıklar arasında geçen konuşmalar, semada cereyan eden hadiseler, Allah Teâlâ'nın meleklerle konuşması, geçmiş ve geleceğin bilgisi gaybî konulardan sayılmaktadır. Söz konusu konuların mahiyeti ise ancak nasların bildirmesiyle ve bildirdiği ölçüde öğrenilebilmektedir. Diğer yandan gaybî varlıklardan cin ve şeytanlar kullanılarak gelecek veya geçmişle ilgili birtakım bilgilere ulaşıldığı, cin ve şeytanlar tarafından yeryüzüne yalan yanlış bilgilerin yayıldığı İslâm öncesinde de ifade edilmektedir. Kur'ân da kesin bilgi hüviyeti taşıyan ilahî sözlerin cin ve şeytanlar tarafından çalınmasına karşın koruyucu olarak şihâbların yaratıldıklarını anlatmaktadır. Ancak âyetler ve konu edindikleri hadise müteşâbih âyetlerden/konulardan olmaları sebebiyle birçok soruyu uhdesinde barındırmaktadır. Nitekim Kur'ân'ın usûl ve üslûbu gereğince hiçbir konunun ayrıntılara girerek ve her yönüyle anlatılmaması da bu sorulara sebebiyet verebilmektedir. Ancak ilgili âyetler, sahih rivayetler ışığında düşünülüp tefsir edildiğinde kapalı kalan birçok husus açıklığa kavuşabilmektedir.

Bu itibarla çalışmada kesin bilgi hüviyeti taşıyan ilahî sözlerin cin ve şeytanlar tarafından çalınmasını, bu bilgilere yalan-yanlış malumatların karıştırılmasını ve yeryüzüne taşınmasını anlatan şihâb âyetleri ve bu âyetlerle ilgili bilgi veren rivayetler konu edilmektedir. Dolayısıyla hadiseyi aktaran âyet ve rivayetler çerçevesinde şihâbların mahiyetleri, kavramsal anlam alanları, müfessir ve muhaddislerin konuya yaklaşımları ve konuyla ilgili âyet ve rivayetlerin tarihsel serencamı araştırılarak bütüncül bakış açısı edinilmesi amaçlanmaktadır. Buna göre konunun temel kaynaklarını özellikle erken dönem rivayet kaynakları ve tefsir eserleri oluşturmaktadır. Ayrıca şihâb âyetlerini ve hadisesini daha önce araştırmasına taşıyan Hekim Tay'ın "Âyetlerde Gayb Bilgisinin Şihâblar İle Muhafazası Meselesi" isimli makalesi de çalışmanın kaynakları arasında yer almaktadır. Buradaki çalışma ise müellifin araştırmalarından istifade etmekte, konuyu yeni kaynaklar ve tartışmalar/yaklaşımlar doğrultusunda ileri taşıyarak hadisenin anlaşılmasına katkıda bulunmaktadır.

1. Şihâblarla İlgili Âyet ve Hadisler

Cinlerin ve şeytanların semayı dinleyerek haber çalmaya yeltenmeleri hadisesi birçok âyette, ancak farklı ifadelerle ve nüans farklarıyla kaydedilmektedir. İlgili âyetler Mushaf tertibine göre mealen şöyledir:

*"Andolsun ki biz semada birtakım burçlar yarattık ve seyredenler için onu süsledik. Semayı taşlanmış her şeytandan koruduk. Şayet kulak kabartan (çalmaya çalışan) olursa onu da şihâb takip etmektedir."*¹

"Biz, en yakın göğü zinetlerle, yıldızlarla donattık. Onu itaatten çıkan her şeytandan koruduk. Onlar, yüce topluluğu (ileri gelen melekler topluluğunu) dinleyemezler. Kovulmaları

¹ Hicr, 15/16-18.

için her taraftan taşlanırlar. Onlar için sürekli bir azap da vardır. Şayet (meleklerin konuşmalarından) bir söz kapmaya çalışan olursa onu da delip geçen bir şihâb takip eder.”²

“Böylece onları iki günde yedi gök olarak yarattı, her göğe işlevini ilham etti. Biz, yakın semayı kandillerle donattık ve onu koruduk. İşte bu, her şeye gücü yeten, her şeyi bilen Allah’ın takdiridir.”³

“Andolsun biz, en yakın göğü kandillerle donattık. Onları şeytanlara atılan taşlar yaptık ve (ahirette de) onlara alevli ateş azabını hazırladık.”⁴

“Kuşkusuz biz göğe ulaşmak istedik, fakat onu çetin bekçilerle ve yakıcı şihâblarla dolu bulduk. Hâlbuki biz, (daha önce) göğün bazı yerlerinde gayb haberlerini dinlemek için otururduk. Fakat şimdi her kim dinlemeye kalkacak olursa kendisini gözetleyen yakıcı bir şihâb bulur. Bilmiyoruz, yeryüzündekilere kötülük mü murad edildi, yoksa Rableri onlara bir hayır mı diledi?”⁵

Şu‘arâ ve Rahmân sûrelerinde yer alan aşağıdaki âyetler de yine Şihâb hadisesi ile ilişkilendirilmektedir:

“Bu Kur’ân’ı şeytanlar indirmemiştir. Bu onların yapabileceği bir iş değildir; isteseler de buna güçleri yetmez. Çünkü onlar vahyi dinlemekten tamamen menedilmişlerdir. Öyleyse sakın Allah’tan başka bir ilâha yalvarıp yakarma! Yoksa azaba uğrayanlardan olursun!”⁶

“Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin sınırlarını aşıp öteye geçebilirsiniz haydi geçin! Ama (tarafımızdan verilmiş) bir güç olmadıkça geçemezsiniz. Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz? Üzerinize yalın bir ateş alevi ve erimiş bakır gönderilir de kurtulmak için birbirinizle yardımlaşamazsınız. Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?”⁷

Âyet-i kerimelerde⁸ de görüldüğü üzere Cin sûresi haricindeki âyetler semanın ve sema ehlinin konuşmalarının korunduğunu ifade etmekte; ancak hadiseyi anlatmamaktadır. Ayrıca Cin sûresi âyetleri bahsi geçen koruma tedbirinin neden ve nasıl alındığına dair izlenim vermektedir. Bununla beraber konu ile ilgili hadisler ise diğer boşlukları doldurmaları bakımından önem arz etmektedir. Öyle ki İbn Abbas’tan nakledilen bir rivayete göre Hz. Peygamber geceleyin ashabı ile otururken bir yıldız kayar ve geceyi aydınlatır. Hz. Peygamber; “Bunun gibi yıldız kaydığında cahiliye döneminde ne derdiniz?” diye sorar, ashabı; “Önemli bir zatın doğması veya ölmesi, bir kralın tahta geçmesi veya ölmesi şeklinde yorumlarız” cevabını verir. Bunun üzerine Hz. Peygamber hakikatin böyle olmadığını, Allah Teâlâ bir işe hükmettiği zaman Arş’ı taşıyan meleklerin kendisini tesbih ettiğini, sonra sema ehlinin tesbih ettiğini, ta ki dünya semasına kadar

² Sâffât, 37/6-10.

³ Fussilet, 41/12.

⁴ Mülk, 67/5.

⁵ Cin, 72/8-10.

⁶ Şu‘arâ, 26/210-213.

⁷ Rahmân, 55/33-36.

⁸ Ayrıca Rahmân sûresi 35. âyetinde cin ve insan topluluklarına hitaben yerlerin ve göklerin sınırlarını aşamayacakları, buna yeltenecek olurlarsa üzerlerine ateş topu gönderileceği bildirilmektedir. Dolayısıyla bu âyetlerin de şihâb hadisesi ile ilişkili olduğu vehmi uyanmaktadır. Şu kadar var ki bu âyetlerde “şihâb” kavramı yerine “şuvâz” kavramı kullanılmış olup “şihâb” kavramı ile aynı nesneyi ifade ettiği zannedilmektedir. Ancak bu âyetlerin şihâb hadisesi ile ilişkili olup olmadığı sadece öngörüdür ibarettir. Müfessirlerin yorumlarına bakıldığında böyle bir irtibata ulaşılamamıştır.

sırayla tüm meleklerin tesbih ettiklerini, ardından ise dünya semasından itibaren silsile halinde tüm sema ehlinin bir üstündeki meleklerle neden tesbih ettiklerini sorduklarını, onların da hükmedilen şeyi birbirlerine haber verdiklerini, bu haberi dünya semasına kadar ulaştırdıklarını, bu sırada cinlerin kulak kabartarak bilgi çalmaya çalıştıklarını, esasında çaldıkları bu bilgilere de yalan karıştırarak kendi dostlarına aktardıklarını, bu gördükleri kayan yıldızların ise o cinlere/şeytanlara atılan şihâblar olduğunu haber verir. Zührî, Hz. Peygamber'in yaşadığı bu hadiseyi anlatırken ravisi sözün arasına girerek Zührî'ye; "Câhiliye döneminde de bu şekilde (şihâblar) atılır mıydı?" diye sorar. Zührî de cevaben; "Evet, fakat Resulullah'ın risaletinden sonra daha da arttı" der.⁹

Şihâb hadisesine yer veren rivayetlerden bir diğeri se Ebû Hüreyre tarafından nakledilmektedir. Bu rivayete göre Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "Allah Teâlâ gökyüzünde bir işe hükmettiği zaman, melekler boyun eğerek kanatlarını haşyet ile birbirine vururlar. Meleklerin kanatlarından sert bir kaya üzerinde hareket ettirilen zincirin sesi gibi sesler çıkar. Kendilerinden haşyet hali giderilince (mukarrebûndan olan meleklerle); "Rabbimiz ne buyurdu?" diye sorarlar. Onlar da; "Hakkı söyledi, O çok yücedir, çok büyüktür" derler (sonra da ilahî emri söylerler). Bu sırada cinler yerden gökyüzüne kadar birbirlerinin üzerine zincirleme çıkmış olarak kulak kabartmış halde olurlar ve Allah'ın o emrini işitirler. -Ravi Süfyân b. Uyeyne, avucunu çevirip parmaklarının arasını ayırarak söz konusu dizilişi tarif etti-. Cin, meleklerin o konuşmasını işitince duyduğu şeyi hemen altındakine aktarır, sonra o da kendisinden alttakine aktarır, ta ki bu söz en alttakine ulaşır ve o da kâhine yahut sihirbaza verir. Kimi zaman meleklerin konuşmasını dinleyen en üstteki cine, duyduğunu daha bir altındakine aktarmadan evvel bir şihâb isabet eder de onu yakardı. Bazen de şihâb kendisine isabet etmeden önce o sözü altındaki cine ulaştırırdı. Ancak bu söze yalan yanlış şeyler de katılmış olurdu. (Bu sözün doğru olan kısmı yeryüzünde gerçekleştiğinde) insanlar "falanca kişi bize şöyle şöyle dememiş miydi?" diye söylenirlerdi. Böylece cin tarafından çalınan o söz vesilesiyle söz konusu kâhine veya sihirbaz haklı çıkmış olurdu."¹⁰

Ebû Hüreyre'den nakledilen bu rivayet Sebe' sûresinin 23. âyetiyle ilişkilendirilmektedir. Ancak söz konusu âyet şihâb hadisesini değil ahirette şefaati konu edinmektedir.¹¹ Söz konusu rivayetin muhaddislerin ilişkilendirdikleri âyetle ilgili olup olmamasından ziyade sahih olması hasebiyle şihâb hadisesini anlama noktasında önem arz etmektedir. Bu bağlamda bir diğer rivayet de İbn Abbas'tan nakledilmektedir: "Şeytanların semada oturup (vahiy çalmak için) kulak kabarttıkları belli yerleri vardır. Semayı dinledikleri sırada şayet bir kelime duyacak olsalar bunun üzerine dokuz da kendilerinden katarlar. O bir kelime haktır; ancak ekledikleri diğerleri ise batıldır. Resulullah peygamber olarak gönderildikten sonra ise onlar artık bu dinleme yerlerine çıkmaktan engellendiler. Şeytanlar bu engellemeyi en büyükleri olan İblis'e söylediler. Halbuki daha önce orada kendilerine atılan yıldızlar bulunmuyordu. Bunun üzerine İblis de; 'Bu ancak

⁹ Söz konusu rivayete yer veren kaynaklar muhteva bakımından örtüşmeler de metin bakımından kısmî lafız farklılıkları görülebilmektedir. İlgili rivayetler için bk.; İbn İshâk, *es-Sîre*, nşr. Süheyl Zekkâr, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978), 114.; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, nşr. Mustafa es-Sakka v.dğr., (Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâbi'l-Halebî, 1955) 1/207.; Abdurrezzak, *et-Tefsîr*, nşr. Mahmud Muhammed Abduh, (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1999) 3/352.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/1963.; Müslim, "Selâm", 124.; Tirmizî, *Sünen*, 34/3.

¹⁰ Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 6/122, 34/1.; Müslim, "Selâm", 124.; Tirmizî, *Sünen*, 34/2.

¹¹ Sebe', 34/23.

yeryüzünde gerçekleşmiş olan bambaşka bir durum sebebiyle olabilir’ deyince onun aveneleri durumu araştırmaya koyuldular...”¹²

İbn Abbas’tan nakledilen bir başka rivayete göre şeytanların risaletten önce gökyüzünden bilgi çalabilmeleri ancak Hz. İsa’nın doğumuna kadar mümkün olmuştur. Hz. İsa’nın doğumundan sonra ilk üç semaya kadar çıkıp sadece burada olanları dinleyebilmişler, Hz. Peygamber’in risaletinden sonra ise bu semalara da çıkmaları ve dinlemeleri yasaklanmıştır: “Şeytanlar, göklerin bütün katlarına çıkıp dinleyebiliyorlardı. Onlar buralara çıkıp dinleme yerlerinde oturuyor ve meleklerin yeryüzünde ne yapacaklarını (emredilen ilahî buyruğun ne olduğunu) dinleyebiliyorlardı. Sonra da bu işittiklerini irtibatta oldukları kâhinlerine aktarıyorlardı. O kâhinler de bu bilgilerle insanlar için kâhinlik yapıyorlardı (insanları kandırıp aldatıyorlardı). Ancak İsa aleyhisselâm gönderildiğinde şeytanların semanın üç katına çıkmaları yasaklandı ve sadece dört katına çıkarak dinleyebildiler. Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem gönderildiğinde ise tüm yedi kat semaya çıkmaları yasaklandı, gökyüzüne yıldızlar (şihâblar) ve melekler bekçi olarak görevlendirildi. Artık onlardan herhangi birisi dinlemeye yeltenerek çalmaya kalkışırsa kendisine şihâb atılmaktadır.”¹³

Şihâb hadisesiyle doğrudan ilgili olmasa da Allah Teâlâ’nın bir işe hükmettiği zaman sema ehlinin durumlarını anlatan rivayet ise şöyle nakledilmektedir: “Resulullah buyurdu ki; ‘Allah Teâlâ bir işi bildirmek istediği zaman vahiy ile tekellüm eder. Sema ehli de Allah Teâlâ’dan bu emri alacakları zaman büyük bir haşyet halinde olurlar. Öyle ki emri iştir iştir korkudan baygınlık hali içerisinde secdeye kapanırlar. İçlerinden başını kaldıran ilk melek Cebrail olur ve Allah Teâlâ da murad ettiği vahyini ona bildirir. Daha sonra Cebrail meleklerin arasında dolaşmaya başlar. Hangi kattaki semaya varsa oranın melekleri kendisine; ‘Ey Cibril! Rabbimiz ne buyurdu’ diye sorarlar. Cibril de; ‘Hak olanı buyurdu, O en yüce en büyük olandır’ deyince diğer tüm melekler Cebrail’in bu sözünü tekrar ederler. Sonrasında ise Cebrail, Allah Teâlâ’nın buyruğunu, kendisine emredildiği şekliyle aktarır.”¹⁴

2. Şihâb Lafzının Kavramsal Çerçevesi

Şihâb kelimesi *ş-h-b* kökünden türemiş olup Kur’ân’da beş farklı yerde geçmektedir.¹⁵ Bunlardan Cin sûresinde yer alan cem’ sîgasında kullanılırken, Neml sûresi 7. âyette yer alan ise şihâb hadisesi ile ilgisiz olup Hz. Musa’nın Tûr dağından aldığı ateş parçasını ifade etmek üzere

¹² Rivayetin metinleri için bk.: İbn İshâk, *es-Sîre*, nşr. Süheyl Zekkâr, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1978), 114.; Tirmizî, *Sünen*, 4/396.; Nesâî, *Sünen*, 13/488.; Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, nşr. Abdulmu’tî Kal’acı, (Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1988), 2/239.; İbn Cerîr et-Taberî, *Câmi’u’l-Beyân fi Te’vili’l-Kur’ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 2000), 14/31, 19/500.; Celâlüddin es-Suyûtî, *ed-Durrü’l-Mensûr*, 8/302.

¹³ Rivayetin metinleri için bk.: Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf ‘an Hakâiki Gavâmidit-Tenzil* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-Arabiyye, 1986), 2/537.; Ebu’l-Ferec İbnü’l-Cevzî, *Zâdû’l-Mesîr fi İlmi’t-Tefsîr*, (Beyrut: Mektebetü’l-İslâmî, 4/389; Beydâvî, *Envâru’t-Tenzil ve Esrâru’t-Te’vil*, (Beyrut: Dâru’l-Fikr), 3/364.; Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît fi’t-Tefsîr*, nşr. Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvid, (Beyrut: 2001), 5/437.; el-Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcü’l-Münîr fi’l-İ’neti alâ Ma’rifeti Ba’di Me’ânî Kelâmî Rabbina’l-Hakîmî’l-Habîr*, (Kahire: Matbaatu Bülâk, 1868), 2/196.; Ebussuud, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, (Beyrut: Dâru İhyâi Turâsî’l-Arabî), 5/71.; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu’l-Beyân*, (Beyrut: Dâru’l-Fikr), 4/450.; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, nşr. Ali Abdubârî Atıyye, (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye), 7/274.

¹⁴ Muhammed b. İbrahim es-Sa’lebi, *el-Keşf ve’l-Beyân*, nşr. Heyet, (Cidde: 2015), 22/98.; Hadisin diğer kaynakları ve farklı metinleri için bk.; Ahmed b. Eyyub eş-Şâmî et-Taberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, nşr. Abdulmecid es-Selefi, (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1984), 1/336.; Ebu Bekir Muhammed el-Bâkîllânî, *el-İnsâf*, (Mısır: Mektebetü’l-Ezheriyye, 2000), 126.; Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Hidâye ilâ Bulûgu’n-Nihâye*, nşr. Şâhid Büşîhî, (Mecmuatu Buhûsî’l-Kitâb ve’s-Sünne, 2008), 5923.; Beyhakî, *el-Esmâ ve’s-Sifât*, nşr. Abdurrahman Amîre, (Beyrut: Dâru’l-Cil, 1996), 315.; Muhammed b. Ali en-Nisâbüri el-Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, 358.

¹⁵ Hicr, 15/18, Neml, 27/7, Sâffât 37/10, Cin 72/8 ve 9.

kullanılmıştır. Bu bağlamda dumanla karışık aleve, grimsi tonda olan aleve, siyahtan daha fazla beyaz tonu bulunan renge (gri-boz) *eş-şehbû* - *şuhbetün* denilmektedir. Ayrıca siyah giyinmiş ve demirden olan silahlarının da beyaz olması sebebiyle orduya *ketîbetün şehbâu*¹⁶, kar tanecikleri ile beraber esen tipi şeklindeki rüzgârlı güne (içerisinde beyazlıklar bulunması hasebiyle) *yevmün eşhebün*, bitkinin beyazlayıncaya kadar solmuş haline *eş-şehâbü 'z-zer'*, savaşta cesareti ile öne çıkıp yıldız gibi parlayan kimseye *şehâbü 'l-harb* denilmiştir.¹⁷

Şihâb lafzının anlamına dair birçok yorumda bulunulmuştur. Parlak yıldız anlamına geldiğini söyleyenler¹⁸ olduğu gibi ateşten yıldız,¹⁹ ateş parçası, yükselen alev, ateşin parlaklığı²⁰ anlamlarında olduğunu söyleyenler de görülmektedir. Bu ateş ise kömürün yanıp en kızgın hale geldiği kor şeklini almış halindeki gibidir.²¹ Ayrıca şihâbın göründükten hemen sonra ışığının hızlıca zayıflayarak nihayet yok olmasıyla diğer yıldızlardan ayrıldığı, bu sebeple esasen parıltı anlamına geldiği de söylenmiştir.²²

Diğer yandan *şihâb* kelimesi âyetlerde farklı söz öbekleriyle birlikte kullanılmıştır. Bu söz öbekleri ile ilgili yorumlar şihâb kavramını ve hadisesini anlama bakımından önem arz etmektedir: Cin sûresi 9. âyetin *şihâben rasedâ* tabirinde geçen *rased* kelimesi oradan kovulması için şeytanların hedef alınması, dinlenilmesinden muhafaza edilmesi, şeytanların dinlemesini engelleyen fırlatma olayı, kendisiyle yıldızların gözetlendiği mekân gibi anlamlarla izah edilmiştir.²³ Sâffât sûresi 10. âyetin *şihâbun sâkibun* ifadesinde geçen *sâkib* kelimesi; yakıcılık, parlaklık, delip geçme, ateşten bir parça gibi anlamlarla tarif edilmiştir.²⁴ Hicr sûresi 18. âyetin *şihâbun mübîn* ifadesinde geçen *mübîn* kelimesi için ise belirgin, yerde olanların gördüğü, çıplak gözle bakıldığında görülen, bakan için açık ve anlaşılır olan tanımlamaları yapılmıştır.²⁵ Hicr sûresi 17. âyette geçen *bişeytânin racîmin* terkinde yer alan *racîm* kelimesinin bir şeyin taşlanması ve şihâblarla kovalanması anlamlarında yorumlandığı²⁶ da özellikle belirtilmelidir. Aynı şekilde Sâffât sûresi 9. âyette yer alan *duhûr* lafzının da yine şihâb yerine kullanılarak bir şey ile kovma, savunma şeklinde yorumlandığı görülmektedir.²⁷ Cin sûresi 8. âyette yer alan

¹⁶ Râğîb el-İşfehânî, *el-Müfredât fî Garîbu'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan ed-Dâvudî (Beyrut; Dâru'l-Kalem, 1991), 1/465.

¹⁷ Halil b. Ahmed, *Kitâbu'l-Ayn*, nşr. Mehdi el-Mahzûmî, (Beyrut: Mektebetü'l-Hilal, 1988), 3/403.; İbn Fâris er-Râzî el-Kazvîni el-Hemedânî, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, thk. Abdusselâm Muhammed Harun (Beyrut; Dâru'l-Fikr, 1979), 3/220.; İsmail b. Hammâd el-Cevherî, *Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987), 1/159.; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut; Dâru Sadr, 1993), 1/508.; Ahmed Ubeyd Kubeysî, *Mevsû'atu'l-Kelimât ve Ehavâtuhu fî'l-Ku'ânî'l-Kerîm*, (Beyrut; Dâru'l-Ma'rife, 2017), 6/666.

¹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîr*, nşr. Abdullah Mahmud Şehâte, (Beyrut: 2002), 4/462.; İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, nşr. Abdullah el-Cebbûrî, (Bağdad; Matbaatü'l-Âni, 1977), 1/418.; Zeccâc, *Me'ani'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*, nşr. Abdulcelil Abduh Şelil, (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988), 5/234.; Ebu'l-Leys es-Semerkandî, *Bahru'l-Ulûm*, nşr. Mahmud Mataracı, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, t.y.), 3/481.

¹⁹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 14/31, 23/658.

²⁰ Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-Mensûr fî Ulumi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, thk. Ahmed Mahmud el-Harat (Şam: Dâru'l-Kalem, t.y.), 7/151.; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993), 3/151.; Muhammed Seyyid Tantâvî, *et-Tefsîru'l-Vasûl li'l-Kur'ânî'l-Kerîm* (Kahire: Dâru'l-Nahde, 1997), 8/28.

²¹ Muhammed Mutevellî eş-Şa'râvî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, 12/7668.

²² Geniş bilgi için bk.: Hekim Tay, "Âyetlerde Gayb Bilgisinin Şihâblar ile Muhafazası Meselesi", Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 22/2, (Aralık, 2018), 1254.

²³ İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, 1/418.; Zeccâc, *Me'ani'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*, 5/234.

²⁴ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vili'l-Kur'ân*, 19/427, 21/18.; Mâverîdî, *en-Nüketu ve'l-'Uyûn*, 5/39.

²⁵ Ebu'l-Ferec İbnu'l-Cevzî, *Zâdu'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, 2/527.; Nâsiruddîn Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı (Beyrut: Dâru İhyau't-Turâsi'l-Arabî, 1997), 3/208.

²⁶ Zeccâc, *Me'ani'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*, 4/108.; Muhammed b. Mustafa b. Muhammed Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, (Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâbî, 1946), 14/14.

²⁷ İbn Kuteybe, *Garîbu'l-Kur'ân*, 1/317.

haresen şediden terkibi şihâbları atarak göğü şeytanlardan koruyan melekler olarak açıklanmıştır.²⁸ Ancak burada kastedilenin “hares/bekçi” anlamını muhtevi olarak şihabların bizatihi kendileri olduğu da savunulmuştur.²⁹ Sâffât sûresinin 10. âyetinde yer alan *men hatife'l-hatfe* ifadeleri ise göğü dinleme hadisesinin cereyan etme şekline işaret etmektedir. Öyle ki bu ifadeye göre şeytanlar göğü gizli ve hızlı bir şekilde dinlemeye çalışmışlardır.³⁰ Bu bakımdan şeytanların bu işleri “çalmaya” benzetilmiştir. Zira Hicr sûresi 18. âyetinde geçen *men istereka's-sem'* ifadeleri de söz konusu gizli ve hızlı bir şekilde almayı yani çalma anlamını teyit etmektedir.³¹ Neml sûresi 7. âyetinde, Hz. Musa'nın, ailesi ısırın diye Tûr dağından getireceği ateş parçasını tanımlamak üzere *bişihâbin kabesin* terkibine yer verilirken Kasas sûresi 29. âyetinde ise aynı nesne için *cezvetün* lafzına yer verilmektedir.³² Dolayısıyla her iki kelimenin birbirleri ile eş anlamlı veya yakın anlamlı oldukları sonucuna ulaşılabilmektedir.^{33,34}

Hicr sûresinin 16-18. âyetlerinden anlaşıldığına göre sema bilgi hırsızlığına karşın korunmuş haldedir. Buna rağmen şeytanlardan kulak kabartıp hırsızlığa yeltenenler de söz konusudur. Hekim Tay'ın aktardığına göre 18. âyetinde yer alan *illâ men istarake sem'a* ibaresine dair yapılan yorumlar ise söz konusu durumun anlaşılmasına ışık tutmaktadır.

“Hicr 15/18'de geçen *illâ men istarake sem'a* ifadesi ile ilgili gramer bakımından farklı çıkarımlar yapılmıştır. Müfessirlerden bazıları bu ifadeye istisnanın olmadığını ileri sürerken, bazıları da istisnanın varlığını kabul etmekle birlikte, türü (muttasıl istisna - munkatı' isitsna³⁵) konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Şöyle ki âyetinde istisnanın olmadığını savunan Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), şeytanların kendilerine yasaklanan yere ulaşma imkânları olmadığı için âyetinde geçen “*illâ*” ifadesinin istisnaya hamledilemeyeceğini, kast edilen mananın “*lâkin*” şeklinde olması gerektiğini belirtmiştir. Âyetinde istisnanın olduğunu kabul eden âlimlerin çoğunluğuna göre burada munkatı' istisna vardır. İstisnanın geçtiği cümleyi kendisinden önceki cümleden ayıran bu düşünceye göre âyetin “*min külli şeytânin racîmin ğayra sâmi'in*” şeklinde izah edilmesi caiz değildir. Bazı dilciler “*illâ*” istisna edatı yerine istidrak anlamını taşıyan “*lâkin*” edatı kullanıldığında istisnanın munkatı' istisna anlamına hamledilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Buna göre Râzî'nin âyetinde istisna olmadığı şeklindeki düşüncesi ile munkatı' istisna olduğu düşüncesi nihayetinde aynı anlama gelmektedir. Diğer taraftan Muhammed Ebû Zehre'ye (ö. 1974) göre âyetinde geçen ifadeye, önceki cümle ile sonraki cümle arasında açık bir bağlantı –“*feetbe'ahu*” lafzındaki “*fe*” harfinde- olduğu için muttasıl istisna vardır. Bu durumda manası “Allah göğü, şeytanların saldırılarına karşı muhafaza etmiştir. Şeytanların oraya ulaşıp âdeta çalar gibi gizli bir şekilde bilgi elde etmeleri uzak bir ihtimaldir” şeklinde olmalıdır. Âyetinde geçen ifadeye muttasıl istisna olduğu düşüncesini

²⁸ Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîr*, 4/462.; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4/625.

²⁹ İbn Atiyye el-Endelûsî, *el-Muhareru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdusselam Abduşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001), 10/296.

³⁰ Ebû Mansur el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, nşr. Mecdî Bâsellûm, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2005), 7/547.

³¹ Hekim Tay, “Âyetlerde Gayb Bilgisinin Şihâblar İle Muhafazası Meselesi”, 1256.

³² Kasas, 28/29.

³³ Ahmed Ubeyd Kubeysî, *Mevsû'âtu'l-Kelimât ve Ehvâtuhu fî'l-Ku'âni'l-Kerîm*, 6/665.

³⁴ Âyetlerde geçen terkip ve kavramlar hakkındaki kapsamlı araştırma için bk.: Hekim Tay, “Âyetlerde Gayb Bilgisinin Şihâblar İle Muhafazası Meselesi”, 1255-1258.

³⁵ Müstesna ile müstesna minh aynı cinsten ise “muttasıl istisna” olur. Müstesna, müstesna minhten ayrı cinsten ise “munkatı' müstesna” olur ki müstesna, müstesna minhten çıkarılmamış olur. Bu durumda ise müstesna ve müstesna minh cümlelerinden çıkan hükümler farklı olur. Geniş bilgi için bk.: Ebû Bîşr Amr b. Osman Sibeveyhî, *el-Kitâb (Kahire: Mektebetü'l-Hâneci, 1988), 1/309-315.; Ebû Bekr Muhammed en-Nahvî, el-Usûl fî Nahiv*, thk. Abdulhüseyn Fetlî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 1/290-309.; Ebû Abdullah Cemaleddin İbn Mâlik et-Taî, *Elfiye İbn Mâlik* (b.y.: Dâru Teavun, ts.), 31.

savunanların iddia ettikleri başka bir husus, muhafaza edilen bilginin vahiy (Kur’ân) bilgisi olduğu, vahiy dışındaki bazı bilgilerin şeytanlar tarafından dinlenebildiğidir. Nitekim İbn Atıyye el-Endelûsî (ö. 541/1147) muhafaza edilmeyen bazı bilgilerden bahsetmektedir. Bu durumda âyetin anlamı “Göğü şeytanlardan muhafaza ettik ancak kulak hırsızlığı yaparak gizlice dinleyenler hariç” şeklinde anlaşılmıştır. Buna göre âyetle istisna olmadığı ve munkatı’ istisna olduğu düşüncesini savunanlar, göğün hiçbir şekilde dinlenemediğini, buna cüret etmeye çalışan şeytanların şihâblar ile engellendiğini; munfasıl istisna olduğunu iddia eden düşünürler ise sadece vahiy bilgisinin dinlenemediğini, diğer bilgilerin dinlenebildiğini savunmuşlardır.”³⁶

Ulemânın Hicr sûresinin âyetleriyle ilgili ifade ettiklerinin Sâffât sûresinin 10. âyeti için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu âyetle de benzer kullanım ve benzer kalıp yer almaktadır. Ayrıca Cin sûresinin âyetleri siyâk-sibâk itibarıyla bazı nüanslarda bulunmaktadır. Öyle ki sûrenin 6. âyeti bazı insanların cinlere sığındıklarını, bu cinlerin ise onların sapkınlıklarını artırdıklarını ifade etmektedir. Âyetin sonunda yer alan “sapkınlıklarını artırma” durumunun semâdan bilgi çaldıklarını iddia ederek insanlara yalan yanlış bilgiler vermeleri şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü 8-10 aralığındaki âyetlerde artık bu tür bilgilere ulaşamadıklarını kendileri ifade etmektedirler. 11. âyetle ise cinler, “Aramızda sâlih kul olanlar da var başkaları da var” derken bu bilgi hırsızlığına kalkışanların ve insanları saptıranların söz konusu “sâlih olmayan cinler” olduklarını belirtmiş olmaktadır. Diğer yandan “şihâb”ın; beyaz tonda alevi/ışığı olan, bu ışığı belirdikten sonra kısa sürede kaybolan, insanlar tarafından da görülebilen, yakıcılığı ve bir silah gibi deliciliği olan, yakma ve yok etme şiddetinde bir tür yıldız olduğu söylenebilmektedir. Bu şihâb yıldızları ya kendileri semayı koruyan bekçidirler ya da semanın koruyucusu olan meleklerin silahlarıdır. Bu noktada birinci görüşün daha ağır bastığı, yani şihâbların bizzat kendilerinin bekçi oldukları rivayetlerden anlaşılan ilk anlamdır.

3. Şihâb Hadisesine Bütüncül Bakış

Şihâb hadisesi ile ilgili âyet ve hadislere bakıldığında hadisenin vukuunda her ne kadar boşluklar ve soru işaretleri söz konusu olsa da kaynaklardan yola çıkarak şu şekilde gerçekleştiği anlaşılmaktadır:

Allah Teâlâ bir şeyin yapılmasına hükmettiği zaman tüm melekler kanatlarını çırparak bu emre huşu ve tazim ile karşılık verir, secdeye kapanırlar. Kendilerindeki haşyet durumu geçtikten sonra Allah Teâlâ başını ilk kaldıran Cebrail’e emrini bildirir. Bu ilahî bilgi melekler arasında yayılmaya başlar. Melekler, Cebrail’e ve birbirlerine Allah Teâlâ’yı neden tazim ve tesbih ettiklerini; “Rabbimiz ne buyurdu?” diyerek sorarlar.³⁷ Bazı kaynakların bildirdiğine göre bu sorgu/öğrenme konum olarak semanın en alt tabakasında bulunan meleklerin kendilerinden üsttekine, onların da silsile halinde bir üstündekine sorması ile gerçekleşir. Nihayetinde bu sorgulama en üstte bulunan hameletü’l-arş meleklerine kadar ulaşır ve “Hakkı buyurdu, O en yüce en büyük olandır” dedikten sonra buyrulan emri de söylenerek tekrar en alttakine kadar bildirilir: Bu şekilde ilahî bilgi dünya semasına kadar aktarılmış olur.³⁸ Melekler bu ilahî bilgiyi alırlarken

³⁶ Hekim Tay, “Âyetlerde Gayb Bilgisinin Şihâblar İle Muhafazası Meselesi”, 1257-1258.

³⁷ Muhammed b. İbrahim es-Sa’lebi, *el-Keşf ve’l-Beyân*, nşr. Heyet, (Cidde; 2015), 22/98.; Hadisin diğer kaynakları ve farklı metinleri için bk.; Taberânî, *Müsnedü’s-Şâmiyyûn*, 1/336.; Ebu Bekir Muhammed el-Bâkılânî, *el-İnsâf*, (Mısır: Mektebetü’l-Ezheriyye, 2000), 126.; Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Hidâye ilâ Bulûğu’n-Nihâye*, nşr. Şâhid Bûşihî, (Mecmuatu Buhûsi’l-Kitâb ve’s-Sünne, 2008), 5923.; Beyhakî, *el-Esmâ ve’s-Sıfât*, nşr. Abdurrahman Amîre, (Beyrut: Dâru’l-Cil, 1996), 315.; Muhammed b. Ali en-Nisâbüri el-Vâhidî, *et-Tefsîru’l-Basît*, 358.

³⁸ Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 21/13-14.; Müslim, Selâm, 124.

kanatlarını çırpırlar ve zincirin sallandığı sırada çıkardığı sese benzer sesler çıkarırlar.³⁹ Nitekim Hz. Peygamber'in kendisine vahyin nasıl geldiği sorulduğunda ifade ettiği; “*salsaletü'l-ceres/çingırak sesi*”⁴⁰ tanımlamasının bu ses ile aynı olduğu anlaşılmaktadır. Melekler kendilerine aktarılan bu bilgiyi kendi aralarında konuşurlarken semaya kadar yükselip kulak kabartmış olan cinler/şeytanlar onları gizlice dinlemeye çalışırlar.⁴¹ Bazı rivayetlerde şeytanların ilahî emirleri dinlemek için özel mekânları olduğundan bahsedilirken⁴² bazı rivayetlerde ise birbirlerinin sırtına çıkarak semaya kadar yükseldiklerine ve bu şekilde dinlediklerine yer verilir.⁴³

Şeytanlar semada melekler arasında konuşulan ilâhi emri, bilgiyi, vahyi çalmaya çalışırlar.⁴⁴ Hz. Peygamber'in risaletinden önce çalmaya vakıf oldukları belirtilirken risaletten sonra ise hiçbir surette herhangi bir bilgi kırıntısına dahi ulaşamazlar. Risaletten önceki dinlemelerinde şayet bir bilgiye ulaşacak olurlarsa elde ettikleri bu bilgilere yalan yanlış malumatlar katar, eksik veya fazla olarak aktarırlar. Bu vesileyle irtibatta oldukları kimseleri kandırmaları daha da kolaylaşır.⁴⁵ Ayrıca Hz. İsa'nın doğumundan Hz. Muhammed'in risaletine kadarki süreçte semada konuşulan her bilgiyi dinleyememekteydiler. Sadece en alttaki dört kata kadar çıkabilirler ve sadece burada konuşulardan hırsızlık yapabilirlerdi.⁴⁶ Risaletten sonra ise sema, tüm katlarıyla tam koruma altına alınır. Böylece çalma girişimleri sırasında kendilerine şihâblar atılır, şihâbların isabet etmesi suretiyle yakılıp yok edilirler.⁴⁷

4. Risaletten Önce Bilgi Hırsızlığı

Bazı rivayetlerde Hz. Peygamber'in risaletinden önce şeytanların şihâblar ile engellenmediği bilgisi yer almaktadır.⁴⁸ İbn Abbas'tan nakledilen rivayetler bu kapsamda önemli görülmektedir: “Şeytanların semada oturup vahiyleri (çalmak için) kulak kabarttıkları belli bir yerleri vardır. Semayı dinledikleri sırada şayet bir kelime duyacak olsalar bunun üzerine dokuz da kendilerinden katarlar. O bir kelime haktır ancak ekledikleri diğerleri ise batıldır. Ancak Resulullah peygamber olarak gönderildikten sonra onlar artık bu dinleme yerlerine çıkmaktan engellendiler. Şeytanlar bu engellemeyi en büyükleri olan İblis'e söylediler. Halbuki daha önce orada kendilerine atılan yıldızlar bulunmuyordu. Bunun üzerine İblis de; ‘Bu ancak yeryüzünde gerçekleşmiş olan bambaşka bir durum sebebiyle olabilir’ deyince onun aveneleri durumu araştırmaya koyuldular...”⁴⁹ “Şeytanlar, göklerin bütün katlarına çıkıp dinleyebiliyorlardı. Onlar buralara çıkıp dinleme yerlerinde oturuyor ve meleklerin yeryüzünde ne yapacaklarını (emredilen ilahî buyruğun ne olduğunu) dinleyebiliyorlardı. Sonra da bu işittiklerini irtibatta oldukları kâhinlerine aktarıyorlardı. O kâhinler de bu bilgilerle insanlar için kâhinlik yapıyorlardı (insanları

³⁹ Buhârî, *Kitâbu't-Tefsîr*, 4701, 4800.; Tirmizî, *Sünen*, 3223.; İbn Mâce, *Sünen*, 194.

⁴⁰ Buhârî, *Bed'ü'l-Vahy*, 2.

⁴¹ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 21/13-14.; Buhârî, *Kitâbu't-Tefsîr*, 4701.; Tirmizî, *Sünen*, 3223.; İbn Mâce, *Sünen*, 194.

⁴² Tirmizî, *Sünen*, 3223.; İbn Hanbel, *Müsned*, 6/352.

⁴³ Buhârî, *Kitâbu't-Tefsîr*, 4701, 4800.; Tirmizî, *Sünen*, 3223.; İbn Mâce, *Sünen*, 194.; Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 17/78.

⁴⁴ Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 7/547.

⁴⁵ Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 17/78.

⁴⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/537.; İbnü'l-Cevzî, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, 4/389.; Beydâvî, *Envâru't-Tenzil*, 3/364.;

Ebû Hayyân, *el-Bahrü'l-Muhîr*, 5/437.

⁴⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 21/14-15.; Buhârî, *Kitâbu't-Tefsîr*, 4701, 4800.; Tirmizî, *Sünen*, 3223.; İbn Mâce, *Sünen*, 194.

⁴⁸ Yahya b. Sellâm, *Tefsîru Yahya*, nşr. Hind Şelebî, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004), 2/824.; Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*, 3/176.; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân*, 21/12.; Tirmizî, *Sünen*, 3323.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2271.

⁴⁹ Rivayetin metinleri için bk.: İbn İshâk, *es-Sîre*, 114.; Tirmizî, *Sünen*, 4/396.; Nesâî, *Sünen*, 13/488.; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 2/239.; Taberî, *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vilü'l-Kur'ân*, 14/31, 19/500.; Celâlüddin es-Suyûtî, *ed-Durru'l-Mensûr*, 8/302.

kandırıp aldatıyorlardı). Ancak İsa aleyhisselâm gönderildiğinde şeytanların semanın üç katına çıkmaları yasaklandı ve sadece dört katına çıkarak dinleyebildiler. Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem gönderildiğinde ise tüm yedi kat semaya çıkmaları yasaklandı, gökyüzüne yıldızlar (şihâblar) ve melekler bekçi olarak görevlendirildi. Artık onlardan herhangi birisi dinlemeye yeltenir, çalmaya kalkışırsa kendisine şihâb atılmaktadır.”⁵⁰

Ayrıca müfessirlerden bazıları da yıldızların kaydığını ilk defa fark eden Tâif halkının şiddetli bir korkuya kapıldığını, dünyanın sonunun geldiğini düşündükleri için ellerinde bulunan bütün hayvanları serbest bıraktıklarını, şeytanların daha önce karşılaşmadıkları böylesi bir hadiseyi İblis’e ilettiklerini ve onun da bunu araştırmaya başladığını⁵¹ naklederek söz konusu görüşü savunmaktadırlar.⁵² Bununla beraber bazı rivayetlerde ise risaletten önce de şeytanlara atılan şihâbların var oldukları bilgisi yer almaktadır. İbn Abbas’tan nakledilen yukarıdaki rivayetler bu bakımdan önem arz etmektedir. Zira ravi rivayeti naklederken metin arasına girerek Zührî’ye, bu şekilde yıldız atmanın (*yurmâ/rumiye bi’n-necmi*) cahiliye döneminde de olup olmadığını sorduğunu, onun da şihâbların risaletten önce de atıldıklarını ancak Hz. Peygamber’in nübüvvetinden sonra bu durumun çoğaldığını söylediğini belirtmektedir. Şihâbların atılmasını görenlerden bazıları, bilgin kimse olarak saydıkları Amr b. Ümeyye ve Amr es-Sekafi’ye gitmişler ve durumu anlatarak ne yapacaklarını sormuşlar. Onlar da; “Düşen yıldız bilinen/tanınan bir yıldız ise gökyüzünün sonu gelmiştir, yok eğer tanınan bir yıldız değilse bu olağan bir hadisedir” demişlerdir.⁵³ Dolayısıyla bu rivayetlere göre hem bizzat Hz. Peygamber risaletinden önce şihâbların var olduğuna işaret etmekte, en azından kısmen de olsa bilgi çalmanın engellendiğini bildirmiş olmakta, hem Zührî tarafından bu durum ifade edilmekte hem de dönemin bilginleri olarak gördükleri kimseler yaşananların tabî olduklarını, yani daha önce de yaşanmış görülmüş hadiseler olduklarını söylemektedirler. Bu bakımdan bazı müfessirler risaletten önce semaya çıkılıp gizlice bilgi çalınmaya çalışıldığını ve şihâbların o dönemlerde bunu engellemek için -semânın sadece bazı katlarında da olsa- var olduklarını savunmuşlardır.⁵⁴

Üçüncü bir kesim tarafından ise şihâblarla korumanın risaletten önce de var olduğu; ancak risalet ile beraber bu denetimin had safhaya çıkarak asla izin verilmediği, risaletten önce ise kısmen izin verilebildiği savunulmuştur. Esasen risaletten önce bu tür korumanın var olduğunu savunan görüşün içerisine risaletten önce de korumanın olduğu; risaletten sonra ise bu korumanın daha sıkı hale getirildiğini, bilgi çalınmasına hiçbir surette imkân tanınmadığını, şihâbların

⁵⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/537.; Ebu’l-Ferec ibnû’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, 4/389.; Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, 3/364.; Ebû Hayyân, *el-Bahrû’l-Muhîr fî’t-Tefsîr*, 5/437.; el-Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcü’l-Münîr*, 2/196.; Ebussuud, *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm*, 5/71.; İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu’l-Beyân*, 4/450.; Âlûsî, *Rûhu’l-Me’ânî*, 7/274.

⁵¹ Ayrıca söz konusu rivayette İblis’in, kendi avenelerine; “sema ancak iki durumda korumaya alınır; bunlardan ilki Allah Teâlâ yeryüzüne azap indireceği zaman, ikincisi de bir peygamber gönderileceği zamandır” dediği de nakledilmektedir. Nitekim Cin süresi 10. âyetinde yer alan; “*Bilmiyoruz, yeryüzündekiler hakkında bir kötülük mü murad edildi yoksa Rableri onlar için bir iyilik mi diledi?*” ibaresindeki “iyilik” ve “kötülük” ifadelerinin anlamlarının da bu iki anlama râci olduğu söylenmiştir. Bk.: Taberî, *Câmi’u’l-Beyân*, 23/328.

⁵² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, 21/14-15.; Sem’ânî, *Tefsîru’l-Kur’ân*, 6/67.; Buhârî, *Kitâbu’l-Cum’a*, 773; Kitâbu Fedâlu’l-Kur’ân, 4921.; Müslim, *Kitâbu’s-Salat*, 449.; Tirmizî, *Sünen*, 3323.; İbn Hanbel, *Müsned*, 2271.

⁵³ İbn İshâk, *es-Sîre*, nşr. Süheyl Zekkâr, (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1978), 114.; İbn Hişâm, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, nşr. Mustafa es-Sakka v.dğr., (Mektebetü Mustafa el-Bâbi’l-Halebî, Mısır, 1955) 1/207.; Abdurrezzak, *et-Tefsîr*, nşr. Mahmud Muhammed Abduh, (Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1999) 3/352.; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/1963.; Müslim, *Selâm*, 124.; Tirmizî, *Sünen*, 4/341.; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, 30/157-158.; Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 19/139.; Aynî, *Umdetü’l-Kârî*, 6/36.

⁵⁴ Geniş bilgi için bk.: Mâveridî, *en-Nüketu ve’l-Uyûn*, thk. Seyyid b. Abdilmaksur b. Abdirrahman (Beyrut: Dâru’l-Kutubî’l-İlmiyye, ts.), 6/112.; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, (Beyrut: Dâru İhyau’t-Turâsî’l-Arabî, 1999), 30/669.

atılmasının birken bine çıkacak düzeyde artırıldığını savunanların görüşleri dahil edilebilmektedir.⁵⁵ Bu görüşlerini ise ravisinin Zühri'ye sorduğu soruya dayandırmaktadırlar.

Bu noktada Nevevî'nin konu ile ilgili yorumları ise bir başka tarafı oluştururken esasen ihtilafı da çözer mahiyettedir. Öyle ki kendisi şihâbların risaletten önce de bilindiğini; ancak bu şihâblar ile şeytanların yakılarak semayı dinlemelerinin engellendiğinin veya çalınan bilgilerle beraber yok edildiklerinin bilinmediğini, bu bilgiye risaletten sonra vakıf olunduğunu ileri sürmektedir.⁵⁶ Araştırmanın giriş kısmında da ifade edildiği üzere bu tür bilgiler müteşâbihtir ve gaybî konulardandır, gaybî konular ise nasslarla bilinebilmektedir. Söz konusu hadise ile ilgili nass nakledilmediğinden kesin bir bilgiye erişmek mümkün olmamaktadır. Bu bakımdan te'vîl ve indî yorumlar üzerinden anlamaya yaklaşılabilmektedir. Nevevî tarafından ileri sürülen bu yorumun ise rivayetleri cem' etme ve konu üzerindeki ihtilafları birleştirme bakımından yeterli olduğu söylenebilmektedir.

5. Şihâblara Dair Tevhîdî Yaklaşım

Şihâblarla ilgili yukarıda kaydedilen yaklaşımların yanı sıra nüzûl ortamını ve câhiliye kültürünü dikkate alarak âyetleri değerlendiren yoruma göre konuyla ilgili bütün âyetler, tevhid anlayışı doğrultusunda anlaşılmalıdır. Bu bağlamda Hicr sûresinin 16-18 aralığındaki âyetler Mekke müşriklerine hitap ederek kâinatın Allah Teâlâ'nın egemenliği altında olduğunu ifade etmekte, cin ve şeytanların ise *sanıldığı gibi* semadan bilgi almalarının mümkün olmadığı vurgulanmaktadır. Ayrıca şayet böyle bir hırsızlık yapmaya kalkışsalar bile Allah Teâlâ'nın kudretiyle perişan edilecekleri belirtilmektedir.⁵⁷ Bu meâle göre âyetler şihâbların böyle bir işlevi olduğunu değil, Mekkeli müşriklerin böyle *sandığını* ortaya koymakta ve buna karşı çıkmaktadır. Zira meâlin devamındaki “nasıl olur da cinlerin ve bazı kimselerin (kâhinler, münecimler vs.) gayba ilişkin bilgiler getirdiğine inanır, hatta elçimiz Muhammed'i bu kimselerden sayarsınız.” ifadeleri Mekkeli müşriklerin bu düşüncelerinin zandan ve Allah Teâlâ'nın kudretini hafife almaktan başka bir şey olmadığını ortaya koymaktadır.

Aynı yaklaşımın Sâffât sûresinin 6-10 aralığındaki âyetlerle ilgili değerlendirmesine göre müşrikler Resulullah'a vahyedilen Kur'ân'ı cin ve şeytanların gökten çaldıkları bilgiler olarak nitelendirmektedirler. Ancak onların bu düşüncesi eleştirilmekte ve “Kaldı ki iddia ettiğiniz gibi cinler ilahi âlemden bilgi çalmaya kalkışacak olsalar karşılarında ilahi kudreti bulur ve böyle bir şeyi asla başaramazlar. O halde nasıl olur da cinlerin ilahi âlemden bilgi aldıklarına inanır ve elçimize gönderdiğimiz vahyi bu tür şeylere benzetirsiniz?” şeklinde vurgulanan anlamla semadan bilgi çalınmasının mümkün olmadığı, indirilen Kitâb'ın Allah Teâlâ'nın vahyi olduğu ifade edilmektedir.⁵⁸ Keza Fussilet sûresinin 12. âyetinde müşriklerin iddia ettikleri gibi cinlerin ve şeytanların Kur'ân'a müdahale etmelerinin mümkün olmadığı, Resulullah'ın cinlerle irtibat kurduğunun söylenemeyeceği, bu yönüyle onun kâhinlere benzetilemeyeceği belirtilmektedir.⁵⁹ Mülk sûresinin 5. âyetine “Üstelik cinlerin *güya* semadan gayba dair bilgiler aldıklarını

⁵⁵ Bu görüşte olanlar için bk.: Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993), 4/445.; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 30/670.; İbn Atıyye, *el-Muharerru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdusselam Abdüşşafî Muhammed. (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye), 3/354, 5/381.

⁵⁶ Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şerîf en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîh Müslim* (Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, 1392), 4/168.

⁵⁷ Hasan Elik – Muhammed Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'ân Tefsiri -Tevhit Mesajı-*, 3. Baskı (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016) 621.

⁵⁸ Hasan Elik – Muhammed Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'ân Tefsiri -Tevhit Mesajı-*, 1012.

⁵⁹ Hasan Elik – Muhammed Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'ân Tefsiri -Tevhit Mesajı-*, 1073.

düşünüyor, elçimiz Muhammed'i de bu kimselere benzetiyorsunuz. Halbuki bu ilahi düzen içerisinde Allah'ın iradesine karşı koyabilecek, O'nun istemediği şekilde gayb haberlerini alabilecek hiçbir güç yoktur.” şeklinde anlam verilerek⁶⁰ belli bir zamana kadar da olsa semadan bilgi çalabildiklerine yönelik yaklaşımın müşriklere ait olduğu, Kur'an'ın bu yaklaşımı eleştirdiği ve bilgi çalmanın imkânsız olduğu vurgulanmaktadır. Son olarak Cin sûresinin 8-10 aralığındaki âyetlerde bir grup yabancıların müşriklere “Bizler ilahi vahiyle irtibat kurmak için çok çaba sarf ettik; fakat her defasında başımıza felaketler geldi. Dolayısıyla artık Allah'ın yeryüzü ehli için hayır mı yoksa şer mi murat ettiğini bilemiyoruz.” dediği belirtilmektedir.⁶¹ Bu yoruma göre ise söz konusu ifadeler *yabancı* şeklinde tanımlanan bir gruba aittir ve bunlar da semadan bilgi çalmaya asla vakıf olamamışlardır. Dolayısıyla müşriklerin, Resulullah'ın kâhinler gibi cinlerle irtibatla olarak haber getirdiği iddiasının asılsız ve tutarsız olduğu vurgulanmaktadır.

Âyetlerin meâlleri çerçevesinde ortaya konan bu yaklaşım Kur'an'daki şihâb, semaya yükselme ve gaybın bilgisine ulaşma anlatılarını câhiliye kültürünü ve müşriklerin inanışlarını merkeze alarak yorumlamakta ve bu anlatıların asıl maksadının müşriklerin bâtıl inançlarını reddetmek olduğunu vurgulamaktadır. Buna göre Mekke'li müşrikler, cinlerin semadan bilgi çalabildiğine ve bu bilgileri kâhinlere aktardığına inanmakta, bu sebeple Resulullah'ı da cinlerle irtibat kuran bir kâhine benzetmektedirler. Kur'an ise Hicr, Sâffât, Mülk ve Cin sûrelerindeki ilgili âyetlerde bu düşünceyi eleştirmekte, gayb haberinin mutlak surette Allah'ın kontrolü altında bulunduğunu ve hiçbir gücün gayb bilgisine ulaşamayacağını beyan etmektedir. Böylece vahyin kaynağı cinlere bağlanamayacak kadar açık ve kesin bir ilahi müdafaa ile ortaya konmaktadır. Bu anlayışa göre ilgili âyetlerde geçen şihâbların şeytanları gerçekten kovalaması gibi bir tasvir yer almamakta, aksine müşriklerin zannettikleri bir inanış aktarılmakta ve ardından bu yanlış kabul çürütülmektedir. Yani âyetlerin amacı fizikî âlemdeki bir olay örgüsünü açıklamak değil, tevhidin gereği olarak gaybın yalnızca Allah'a ait olduğunu ve cinlerin bu alana hiçbir şekilde nüfuz edemeyeceğini göstermektir.

6. Şihâblara Dair Diğer Yaklaşımlar

Şeytanların şihâblar ile kovularak, yakılarak, yok edilerek semadan ilahî bilgileri çalmalarının engellendiği hadisesinin klasik dönemde, kimi nüans farklılıkları haricinde, tartışma konusu yapılmadığı görülmektedir. Sûfî müfessirlerden bazıları ise işârî yorumlarda da bulunmuşlardır. Hakîm et-Tirmizî'nin (ö. 320/932) işârî yorumlarda bulunduğu, kalpler ile semayı, bilgiler/marifetler ile şihâbları benzeştirdiği görülmektedir.⁶² Bu geleneğin önde gelen isimlerinden Kuşeyrî (ö. 465/1072) müfessirlerin genel olarak kabul ettikleri üzere hadiseyi ifade ettikten sonra Hâkim et-Tirmizî ile benzer te'vilde bulunmakta, hadise ile kalpler arasında benzerlik kurarak işârî yorumuna yer vermektedir. Ona göre velilerin kalplerinin bilgilerden/marifetlerden oluşan yıldızları vardır, şeytan ve askerleri kalbe saldırdıklarında bu bilgiler ile karşılık verilerek kovulurlar, engellenirler. Ayrıca gökyüzü yıldızlar ile süslendiği gibi velilerin kalpleri de bilgilerle süslenmiştir. Bu bilgi süsleri ise iman, sıdk, tahkîk, burhân ve tevfidir, tevhid ise kalplerin güneşi mesabesindedir.⁶³

⁶⁰ Hasan Elik – Muhammed Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri -Tevhit Mesajı-*, 1303.

⁶¹ Hasan Elik – Muhammed Coşkun, *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'an Tefsiri -Tevhit Mesajı-*, 1336.

⁶² Hakîm el-Tirmizî, *Nevâdiru'l-Usûl fî Ahâdis'i-Resûl*, thk. Abdurrahman Umeyra (Beyrut: Dâru'l-Cil, ts.), 3/235.

⁶³ Kuşeyrî, *Letâifu'l-İşârât*, 2/265, 3/637.

Diğer yandan çağdaş müfessirlerden Âlûsî,⁶⁴ Mustafa Merâğî,⁶⁵ Mevdûdî,⁶⁶ İzzet Derveze⁶⁷ gibi isimlerin de şihâb hadisesi hakkında farklı te'villeri söz konusudur. Ancak görebildiğimiz kadarıyla söz konusu isimlerin hepsi hadisenin klasik dönemde anlatılan formuna itiraz etmemekte, aksine bu anlatıları desteklemekte, bunun yanı sıra ictimâî te'villere de yer vermektedirler. Bu bakımdan gerek kavramın ve gerekse hadisenin herhangi bir kaymaya uğramadan anlatılageldiği söylenebilmektedir.

Diğer yandan cinler üzerine araştırma yapan Hayati Aydın'ın, hadiseyi telepati şeklinde anlaması tartışmaya açık bir konu olarak durmaktadır. Nitekim o; "Cin sûresinde dile getirilen ve göğün haberlerini almaya çalışan cinlerden kastın; konsantrasyonu sağlamak gayesiyle yerin hâkim noktalarına çıkıp telepati ile gök haberlerini almaya çalışan, yıldızların hareketlerine bakıp gelecek okuyan kâhin ve müneccimler olabileceğini söyleyebiliriz"⁶⁸ sözleriyle âyetlerde ifade edilen cin ve şeytanların kâhin ve müneccimler olduklarını iddia etmektedir. Buradaki benzerliği ise sadece "cin" ve "müneccim" kavramlarının aynı kökten gelmesi ile açıklayan Aydın'a göre kâhinler ve müneccimler, telepatik yollarla gökten bilgi çalmaya çalışırken semadan kovulmuşlardır, yani engellenmişlerdir ve artık hiçbir bilgiye ulaşamaz olmuşlardır. Müneccimler, semadan kovulduklarını ise Hz. Peygamber'in nübüvvetinin ilk yıllarında, Ukaz panayırı sırasında vuku bulan meteor yağmurunu görmeleri ile anlamışlardır.⁶⁹ Ayrıca Aydın cinler, müneccimler, şihâb ve telepati üzerine yaptığı bu yorumlarından sonra âyetlerde cinlerin sözleri olarak bildirilen ifadelerin bu kâhin ve müneccimlere ait oldukları sonucuna ulaşmaktadır.⁷⁰

Sonuç

Geçmiş ve özellikle geleceğe dair kesin bilgilerin kıymeti yadsınamaz olmakla beraber bu bilgilere duyulan meraktan kaynaklı ortaya çıkan yalan, yanlış ve aldatma içerikli olaylar da oldukça yaygındır. Gaybî konulardan olan bu bilgilere dair Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilen şihâb konulu âyetler ise söz konusu bilgilerin çalınmalarını ve bu sırada gerçekleşen hadiseleri içermektedir. Aynı zamanda merfû rivayetlere ve dolayısıyla müfessir ve muhaddislerin araştırmalarına konu olan şihâb âyetleri ve hadisesi kapsamlı bir şekilde incelendiğinde şihâbların, dumansız ve beyaz alevlere veya ışıklara sahip birer yıldız oldukları; ancak bu yıldızların astronomlarca bilinenlerin ve görülenlerin dışında yıldızlar oldukları, gökyüzünden bilgi çalmaya yeltenilmesi halinde yeryüzündekiler tarafından bile görülebilecek şekilde belirip çalmaya kalkışan cine/şeytana isabet ederek onu yaktığı ve çok kısa süre içerisinde tekrar gözden kaybolduğu anlaşılmaktadır.

Âyet ve rivayetlerin ifade ettikleri çalma girişimleri risaletten önce kısmen de olsa başarı ile sonuçlanmış ve yeryüzüne bilgi kırıntıları aktarılabilmiştir ki bu bilgi kırıntılarının içerisine yalan, yanlış ve uydurma içerikli birçok hezeyan da eklenmiştir. Risaletten sonra da hırsızlığa yeltenen cin ve şeytanlar çıkmıştır. Özellikle risaletin ilk yıllarında şihâblar o kadar çok şeytanı

⁶⁴ Şehabuddin Mahmud b. Abdillâh el-Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'a'l-Mesânî*, thk. Ali Abdulbari Atiye (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1994), 7/297.

⁶⁵ Merâğî, *Tefsîru'l-Merâğî*, 23/43-44.

⁶⁶ Ebu'l-A'îlâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1997), 2/567.

⁶⁷ Muhammed İzzet Derveze, *Tefsîru'l-Hadîs* (Kahire: Dâru İhyau'l-kitâbi'l-Arabî, 1963), 3/11-14.

⁶⁸ Hayati Aydın, "Dinî kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinleri Anlamak", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21/3, (Aralık, 2017), 1661.

⁶⁹ Hayati Aydın, "Dinî kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinleri Anlamak", 1661 ve devamı.

⁷⁰ Hayati Aydın, "Dinî kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinleri Anlamak", 1663.

yakmıştır ki isabet eden şihâblar sebebiyle meteor yağmuru olduğu düşünülmüştür. Tâif halkının tutumu, bilge saydıkları kimselere sorulan sorular, avenelerinin İblis'e gidip olan biteni anlamaya çalışması bu durumu göstermektedir. Bilgi çalma girişimlerindeki bu artışta, Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesiyle beraber yeryüzünde vuku bulan peygamberlik alâmetlerinin etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Zira yeryüzünde ortaya çıkan alâmetleri gören cin ve şeytanlar neler olduğunu anlamak için semayı dinlemeye gitmişler ancak bu defa da şihâblar ile karşılaşarak amaçlarına ulaşamamışlar gibi görünmektedir. Nitekim risaletten önce semanın dört katına çıkıp dinleme yasaklanmış değildi ve kâhinleri için de olsa meraklarından kaynaklı da olsa buralara çıkıp amaçlarına ulaşacak kadar bilgi kırıntısı elde edebilmekteydiler.

Şihâb âyetleri ilk dönemlerden beri kâhinlik, müneccimlik ve cin konuları ile ilişkili olarak düşünülmüş, konu ile ilgili rivayetler genellikle bu başlıklar altında toplanmıştır. Şârihler ve müfessirler ilgili âyet ve rivayetleri genellikle bu bağlamda şerh/tefsir etmişlerdir. Dolayısıyla çağdaş dönem de dahil olmak üzere şihâb âyetleri ve hadisesi aynı çerçevede yorumlanmıştır. Konuyla ilgili ortaya konulan bir yaklaşıma göre Sâffât sûresindeki âyetlerde müşrikler, Kur'ân'ın gökten çalınmış bilgilerin bir çeşidi olduğunu iddia etmekte; fakat Kur'ân bu iddiayı reddederek cinlerin böyle bir teşebbüse kalkışsalar bile ilahi kudret karşısında hiçbir başarı elde edemeyeceklerini bildirmektedir. Böylece âyetler hem müşriklerin iddialarını hükümsüz bırakmakta hem de vahyin ilahi bir kaynaktan geldiğini teyit etmektedir. Nitekim Fussilet sûresi 12. âyet bu kapsamda yorumlanarak cinlerin ve şeytanların Kur'ân'a müdahale etmelerinin imkânsız olduğu, Resulullah'ın kâhinlerle ilişkilendirilemeyeceği vurgulanmaktadır.

Mülk sûresi 5. âyet içerisinde verilen anlam da benzer şekilde müşriklerin sandığı gibi cinlerin semadan gaybî bilgi alabilmesinin mümkün olmadığını ve Allah'ın iradesini aşan hiçbir gücün olamayacağını anlatmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde Cin sûresi 8-10 aralığındaki âyetlerde geçen ifadelerin cinlere değil, "yabancı" şeklinde tanımlanan bir gruba ait olabileceği yorumu gündeme getirilmektedir. Buna göre söz konusu yabancı grup, ilahi bilgiye ulaşmak için çaba sarf etmiş, ancak başarısız olmuş ve gaybın insan veya başka varlıklar için kapalı bir alan olduğunu tecrübe ederek ifade etmiştir. Böylece müşriklerin "Muhammed cinlerden haber alıyor" iddiasının asılsız ve tutarsız olduğu ortaya konulmuştur. Sonuç olarak yaklaşım bütün bu âyetleri tevhid ilkesi dairesinde birleştirerek müşriklerin gayba dair yanlış kabullerinin reddedildiğini belirtmektedir. Cinlerin ya da şeytanların semaya yükselip bilgi çaldığına dair kanaatin müşriklere ait olduğu, Kur'ân'ın ise bu iddiayı sistematik şekilde hükümsüz bıraktığı ifade edilmektedir. Bu yönüyle âyetler vahyin ilahiliğini, gaybın yalnızca Allah'ın bilgisi altında bulunduğunu ve hiçbir beşerî ya da metafizik gücün bu alana nüfuz edemeyeceğini vurgulanmaktadır. Diğer yandan temelde anlatılan konuya bağlı kalmakla beraber Merâğî, Mevdûdî, Tantâvî gibi müfessirlerin ictimâî te'villere, Hakîm Tirmizî ve Kuşeyrî gibi isimlerin ise işârî yorumlara da yer verdikleri görülmektedir.

Kaynakça/Bibliography

- Abdulbâkî, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemu'l-muhfehres li elfâzî'l-Kur'ânî'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1364.
- Abdurrezzâk, Ebu Bekr Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *Tefsîru Abdurrezzâk*, nşr. Maḥmud Muḥammed Abduh, 3 cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Ḥanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, nşr. Heyet, 12 cilt, Cem'iyetu'l-Meknez, 2010.
- Âlûsî, Şehabuddin Mahmud b. Abdillâh, *Rûhu'l-Me'ânî fî Tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve's-Seb'a'l-Mesânî*, thk. Ali Abdulbari Atiye, 16 cilt, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415.
- Aydın, Hayati, "Dinî kaynaklar ve Kültür Bağlamında Cinleri Anlamak", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 21/3, (Aralık, 2017), 1624-1670.
- Bâkîllânî, Ebu Bekir Muhammed, *el-İnsâf*, Mısır: Mektebetü'l-Ezheriyye, 2000.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesud b. Muhammed b. el-Ferrâ, *Me'âlimu't-Tenzîl fî Tefsîri'l-Ḳur'ân*, nşr. Abdurrezzâk el-Mehdî, 5 cilt, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1999.
- Beydâvî, Nâsiruddin Abdullah b. Ömer, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı, Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, 1997.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyn, *Delâilü'n-Nübüvve*, nşr. Abdulmu'tî Kal'acı, 7 cilt, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmi'u's-Sahih*, nşr. Muhammed Züheyr en-Nâsir, 9 cilt, Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 2001.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd, *Tâcu'l-Luğa ve Sihâhu'l-Arabiyye*, 6 cilt, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- Derveze, Muhammed İzzet, *Tefsîru'l-Hadîs*, Kahire: Dâru İhyau'l-kitâbi'l-Arabî, 1963.
- Ebû Hayyân, Ali b. Yusuf el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhîṭ fî't-Tefsîr*, nşr. Ahmed Abdulmevcud-Ali Muhammed Muavvid, Beyrut: 2001.
- Ebu'l-Leys es-Semerkindî, *Bahru'l-Ulûm*, nşr. Mahmud Mataracı, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Ebussuûd, Muhammed b. Mustafa el-İmâdî, *İrşâdu'l-Akli's-Selîm*, Beyrut: Dâru İhyâi Turâsî'l-Arabî.
- *el-Esmâ ve's-Sıfât*, nşr. Abdurrahman Amîre, 3 cilt, Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1996.
- Elik, Hasan – Muhammed Coşkun. *İndirildiği Dönemin Işığında Kur'ân Tefsiri -Tevhit Mesajı-*. 3. Baskı. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.
- Halil b. Ahmed, Ebû Abdurrahman el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, nşr. Mehdi el-Mahzûmî, 8 cilt, Beyrut: Mektebetü'l-Hilal, 1988.
- Hatîb eş-Şirbînî, Muhammed b. Ahmed eş-Şâfiî, *es-Sirâcü'l-Münîr fî'l-İ'neti alâ Ma'rifeti Ba'di Me'ânî Kelâmî Rabbîna'l-Hakîmî'l-Habîr*, 4 cilt, Kahire: Matbaatu Bûlâk, 1868.
- Hattâbî, Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrahim b. el-Hattâb el-Bustî, *A'lâmu'l-Hadîs*, nşr. Abdurrahman Ali Suud, 4 cilt, 1988.
- İbn Atıyye, el-Endelüsî, *el-Muhareru'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdusselam Abduşşâfi Muhammed, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Fâris, er-Râzî el-Kazvînî el-Hemedânî, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luğa*, thk. Abdusselâm Muhammed Harun, Beyrut; Dâru'l-Fikr, 1979.

- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali, *Fethu'l-Bârî Şerhu Sahîh el-Buhârî*, nşr. Muhibbuddîn el-Hatîb, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1959.
- İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm el-Himyerî, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, nşr. Mustafa es-Sakka v.dğr., Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâbî'l-Halebî, 1955.
- İbn İshâk, İshak b. Yesâr el-Muttalibî, *es-Sîre*, nşr. Süheyl Zekkâr, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1978.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, nşr. Sâmî b. Muhammed Selâme, Dâru't-Tayyibe, 1999.
- İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim, *Garîbu'l-Kur'an*, nşr. Abdullah el-Cebbûrî, Bağdad; Matbaatü'l-Ânî, 1977.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sünenü İbn Mâce*, nşr. Şuayb el-Arnaût, Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009.
- İbn Mâlik, Ebû Abdullah Cemaleddin et-Tâî, *Elfiye İbn Mâlik*, Dâru Teavûn.
- İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut; Dâru Sadr, 1993.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec, *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*, thk. Abdurrezâk Mehdi, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 2001.
- İsmail Hakkı Bursevî, *Rûhu'l-Beyân*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Kubeysî, Ahmed Ubeyd, *Mevsû'âtu'l-Kelimât ve Ehvâtuhu fî'l-Ku'âni'l-Kerîm*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2017.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- Mâtürîdî, Ebû Mansur, *Te'vîlâtü'l-Kur'an*, nşr. Mecdî Bâsellûm, Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005.
- Mâverdî, *en-Nüketu ve'l-'Uyûn*, thk. Seyyid b. Abdilmaksur b. Abdirrahman, Beyrut: Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, *el-Hidâye ilâ Bulûğu'n-Nihâye*, nşr. Şâhid Bûşihî, Mecmuatu Buhûsi'l-Kitâb ve's-Sünne, 2008.
- Merâğî, Muhammed b. Mustafa b. Muhammed, *Tefsîru'l-Merâğî*, Mısır: Mektebetü Mustafa el-Bâbî, 1946.
- Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tefhîmu'l-Kur'an*, İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîr*, nşr. Abdullah Mahmud Şehâte, Beyrut: 2002.
- Müslim, Ebû'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc, *es-Sahîh*, nşr. Heyet, Kahire: Dâru't-Te'sîl, 2014.
- Nahvî, Ebû Bekir Muhammed, *el-Usûl fî Nahiv*, thk. Abdulhüseyin Fetlî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Horâsânî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, nşr. Heyet, Kahire: Dâru't-Tesîl, 2012.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şerif, *el-Minhâc Şerhu Sahîh Müslim*, Beyrut: Dâru İhyâu't-Turâsi'l-Arabî, 1972.
- Râğîb el-İsfehânî, *el-Müfredât fî Garîbu'l-Kur'an*, thk. Safvan Adnan ed-Dâvudî, Beyrut; Dâru'l-Kalem, 1991.
- Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-Gayb*, Beyrut: Dâru İhyau't-Turâsi'l-Arabî, 1999.

- Sa'lebî, Muhammed b. İbrahim, *el-Keşf ve'l-Beyân*, nşr. Heyet, Cidde; 2015.
- Semîn el-Halebî, *ed-Durrü'l-Mensûr fî Ulumi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, thk. Ahmed Mahmud el-Harat, Şam: Dâru'l-Kalem.
- Sibeveyhî, Ebû Bişr Amr b. Osman, *el-Kitâb*, Kahire: Mektebetu'l-Hâne'î, 1988.
- Suyûtî, Celâlüddin, *ed-Durrü'l-Mensûr*, Beyrut.
- Şa'râvî, Muhammed Mütevellî, *Tefsîru's-Şa'râvî*.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadîr*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1993.
- Taberânî, Ahmed b. Eyyub eş-Şâmî, *Müsnedü's-Şâmiyyûn*, nşr. Abdulmecid es-Selefi, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984.
- Taberî, İbn Cerîr, *Câmi'u'l-Beyân fî Te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000.
- Tantâvî, Muhammed Seyyid, *et-Tefsîru'l-Vasît li'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Dâru'l-Nahde, 1997.
- Tay, Hekim, "Âyetlerde Gayb Bilgisinin Şihâblar İle Muhafazası Meselesi", Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 22/2, (Aralık, 2018), 1249-1271.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, nşr. Heyet, Dâru't-Te'sîl, 2015.
- Tirmizî, el-Hakîm, *Nevâdiru'l-Usûl fî Ahâdis'i-Resûl*, thk. Abdurrahman Umeyra, Beyrut: Dâru'l-Cîl.
- Vâhidî, Muhammed b. Ali en-Nîsâbü'rî, *et-Tefsîru'l-Basît*, 2009.
- Yahya b. Sellâm, *Tefsîru Yahya*, nşr. Hind Şelebî, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2004.
- Zeccâc, Ebû İshak, *Me'ani'l-Kur'ân ve İ'râbuhu*, nşr. Abdulcelil Abduh Şelil, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988.
- Zemahşerî, Ebü'l Kâsım Mahmûd b. Ömer, *el-Keşşâf 'an Hakâiki Gavâmidi't-Tenzîl*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1986.